

SO‘Z MA’NOSINI KONTEKSTUAL TAHLIL QILISH USULLARI VA ULARNING DISKURSDAGI QO‘LLANILISHI

*Samarqand Davlat Chet tillari Instituti Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik
fakulteti, Ingliz tili nazariyasi kafedra o‘qituvchisi*

Xodjiyeva Umida Faxriddinovna

Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti 4-kurs talabasi

Ne‘matova Ruxshona Qobiljon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada so‘z ma’nosini kontekstual tahlil qilish usullari hamda ularning diskurs darajasidagi qo‘llanilishi ilmiy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot davomida semantik, kontekstual, pragmatik va diskurs tahlili metodlarining nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu usullar orqali so‘z ma’nosining aniqlanishi, uning kommunikativ jarayondagi funksional xususiyatlari va diskurs doirasidagi o‘rni izohlanadi. Tadqiqot natijalari kontekstual tahlil usullari til birliklarining chuqur semantik va pragmatik talqinini ta’minlashda muhim vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: kontekstual tahlil, semantik tahlil, diskurs, pragmatika, til birliklari, so‘z ma’nosi, kontekst.

Zamonaviy lingvistikada til birliklarining ma’nosini aniqlash masalasi ko‘p qirrali va murakkab jarayon hisoblanadi. So‘z ma’nosi faqat lug‘aviy darajada emas, balki nutq jarayonida, ya’ni kontekst doirasida to‘liq namoyon bo‘ladi. Shu sababli, so‘z ma’nosini tahlil qilishda kontekstual yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, diskurs darajasida til birliklarining funksional xususiyatlarini aniqlash uchun kontekstual tahlil usullari keng qo‘llanilmoqda. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, kontekstual tahlil usullarini o‘rganish orqali til birliklarining real nutqdagi mazmunini chuqurroq anglash mumkin. Tadqiqotning asosiy maqsadi so‘z ma’nosini kontekstual tahlil qilish usullarini ilmiy asosda yoritish va ularning diskursdagi qo‘llanilishini tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: kontekstual tahlil tushunchasining mohiyatini ochib berish, asosiy tahlil usullarini aniqlash, ularning funksional xususiyatlarini tahlil qilish hamda diskurs darajasida qo‘llanilishini yoritish.

Tadqiqot obyekti sifatida nutq jarayonida qo‘llaniladigan til birliklari olinadi, tadqiqot predmeti esa ularning kontekstual tahlil orqali aniqlanadigan ma’no xususiyatlaridir. Tadqiqot davomida semantik, kontekstual, pragmatik va diskurs tahlili metodlaridan foydalanildi. Mazkur ishning ilmiy ahamiyati shundaki, unda kontekstual tahlil usullarining tizimli tavsifi berilib, ularning

tilshunoslikdagi oʻrni va ahamiyati asoslab beriladi.

Kontekstual tahlil soʻz maʼnosini aniqlashning muhim usullaridan biri boʻlib, u soʻzning nutqiy muhitda qanday qoʻllanishini oʻrganishga asoslanadi. Ushbu yondashuvga koʻra, soʻzning haqiqiy maʼnosi uning atrofidagi boshqa birliklar, gap tuzilishi va umumiy matn mazmuni bilan belgilanadi. Shu sababli kontekstual tahlil til birliklarining semantik aniqligini taʼminlashda muhim rol oʻynaydi.

Semantik tahlil kontekstual tahlilning asosiy tarkibiy qismi boʻlib, u soʻzning lugʻaviy maʼnosini aniqlashga xizmat qiladi. Bu usul orqali soʻzning asosiy va qoʻshimcha maʼno qatlamlari oʻrganiladi. Semantik tahlil til birliklarining ichki maʼno tuzilishini ochib berishga yordam beradi va kontekstual tahlil uchun zarur asosni yaratadi.

Pragmatik tahlil esa soʻz maʼnosini nutq ishtirokchilarining niyati va kommunikativ maqsadi asosida oʻrganadi. Bu usul orqali soʻzning yashirin maʼnolari, implikatura va nutqning pragmatik xususiyatlari aniqlanadi. Pragmatik tahlil kontekstual maʼnoni chuqurroq anglash imkonini beradi va nutqning real mazmunini ochib beradi.

Diskurs tahlili kontekstual tahlilning yuqori bosqichi boʻlib, u til birliklarini butun matn doirasida oʻrganadi. Bu yondashuvda soʻz maʼnosi matnning umumiy mavzusi, struktura va kommunikativ maqsad bilan bogʻliq holda talqin qilinadi. Diskurs tahlili til birliklarining funksional xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Korpus lingvistikasi asosida olib borilayotgan tahlillar ham kontekstual tahlilning zamonaviy usullaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv real nutq namunalariga asoslanib, soʻzlarning turli kontekstlarda qoʻllanish xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Natijada, til birliklarining semantik va pragmatik imkoniyatlari yanada chuqurroq oʻrganiladi. Kontekstual tahlil usullari diskurs darajasida keng qoʻllaniladi. Diskurs — bu til birliklarining real nutq jarayonidagi yaxlit tizimi boʻlib, unda soʻz maʼnosi kengroq kommunikativ muhitda shakllanadi. Diskursda kontekstning roli yanada kuchayib, soʻz maʼnosi matnning umumiy mazmuni, kommunikativ maqsad va ijtimoiy omillar bilan bogʻliq holda aniqlanadi. Diskurs doirasida kontekstual tahlil soʻz maʼnosining turli qatlamlarini aniqlash imkonini beradi. Masalan, bir soʻz turli diskurslarda turlicha maʼnolarni ifodalashi mumkin. Bu esa til birliklarining moslashuvchanligini va kommunikativ imkoniyatlarini koʻrsatadi. Shu sababli kontekstual tahlil diskurs tahlilining ajralmas qismi hisoblanadi.

Zamonaviy lingvistikada kontekstual tahlil usullari tarjima, matn tahlili va til oʻqitish jarayonida keng qoʻllanilmoqda. Ushbu usullar orqali til birliklarining aniq maʼnosini aniqlash, nutqni toʻgʻri talqin qilish va kommunikativ samaradorlikni oshirish mumkin. Bu esa kontekstual tahlilning

amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, soʻz maʼnosini kontekstual tahlil qilish usullari tilshunoslikda muhim ilmiy vosita hisoblanadi. Semantik, pragmatik va diskurs tahlili usullari birgalikda soʻz maʼnosining toʻliq va aniq talqin qilinishini taʼminlaydi. Ayniqsa, diskurs darajasida kontekstual tahlil til birliklarining funksional xususiyatlarini chuqurroq ochib beradi. Zamonaviy lingvistik tadqiqotlar ushbu usullarning ahamiyatini yanada oshirib, til tizimini kompleks yondashuv asosida oʻrganish zarurligini koʻrsatmoqda. Ushbu yondashuv nafaqat nazariy, balki amaliy sohalarda ham katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov, N. Til va tafakkur masalalari. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
2. Nurmonov, A. Zamonaviy lingvistika asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.
3. Rahmatullayev, Sh. Hozirgi oʻzbek adabiy tili leksikologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
4. Sayfullayeva, R. Til birliklari va ularning semantikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Hakimov, M. Diskurs va kontekst muammolari. – Toshkent: Akademnashr, 2022.
6. Yoʻldoshev, B. Oʻzbek tilining nazariy grammatikasi va leksikologiyasi. – Toshkent: Tafakkur, 2019.
7. Neʼmatov, H. Tilshunoslikning dolzarb masalalari. – Toshkent: Fan, 2017.
8. Grice, H. P. Studies in the Way of Words. – Cambridge, 1989.
9. Levinson, S. C. Pragmatics. – Cambridge University Press, 1983.
10. Yule, G. Pragmatics. – Oxford University Press, 1996.
11. Brown, G., Yule, G. Discourse Analysis. – Cambridge University Press, 1983.
12. Van Dijk, T. A. Discourse and Context. – Cambridge University Press, 2008.
13. Cruse, D. A. Meaning in Language. – Oxford University Press, 2011.
14. Saeed, J. I. Semantics. – Wiley-Blackwell, 2016.
15. Evans, V. How Words Mean. – Oxford University Press, 2009.